

MEZOLITICKÁ INDUSTRIE Z „HOMOLKY“ U OVČÁR (OKR. MĚLNÍK)

Karel Sklenář

Dnes už neexistující (v letech 1958–67 pískovnou odtěžené a dnes rozsáhlým jezerem-koupalištěm vystřídané) návrší Homolka se nacházelo v mělnicko-brandýském Polabí v těsném sousedství zástavby obce Ovčáry, ale už za hranicí jejího katastru na k. ú. Křenek (ppč. 537–541, 424–427; mapa: ZM 1 : 10 000, list 12-22-25, průběh hřbetu mezi body Z:J 160:330 a 200:360; SAS: 12-22-25/20; obr. 1). Šlo o nevysoký plochý, ale v rovinaté krajině nápadný písčité hřbet – pozůstatek úrovně vyššího stupně VII. würmské terasy při pravém břehu Labe nedaleko po proudu od oblasti vyústění Jizery (*Balatka – Sládek 1965*, 26–30, příl. Ib; *Balatka – Loučková – Sládek 1966*; srov. *Dreslerová 1994*, 85–86; *Dreslerová et al. 2004*, mapa na tab. 16b). Hřbet byl kryt zahliněným přesypem podélného typu (*Příbyl 1972*, 13), na povrchu zřejmě už od mladšího pravěku zemědělsky obdělávaným (výška max. 172,6 m n. m., relativní převýšení max. asi 10 m nad nižší, nivní úrovní okolí) a táhl se směrem SV–JZ v délce asi 500 m ve vzdálenosti 0,5 km od opuštěných velkých nivních meandrů různého stáří v jižním až východním sousedství (zejména tzv. Starého Labe).

Významná polykulturní lokalita, známá už od 20. let 20. století (vždy pod jménem těsně sousedících Ovčár – na rozdíl od podstatně vzdálenějšího Křenku) byla těžbou štěrkopísku zničena, shodou okolností bez řádného výzkumu, a zachoval se tak pouze příležitostně zachráněný nálezový materiál, který lze rozdělit do čtyř skupin: jednak ojedinělé nálezy náhodně získané při různých příležitostech před počátkem těžby v pískovně, za druhé a především materiál nasbíraný během těžebních prací studentem Oldřichem Sobotkou z Ovčár a postupně jím předávaný do tehdy Okresního muzea v Mělníku, za třetí výsledek záchranných akcí autora tohoto článku v poslední fázi zničení povrchu (1964) pro sbírky téhož muzea, a konečně nevelký soubor kamenné štípané industrie, získaný za bohužel neznámých okolností a teprve asi o deset let později s jinými nálezy témuž muzeu předaný Jaroslavem Kostkou z Neratovic, sběratelem specializovaným na kamenné industrie.

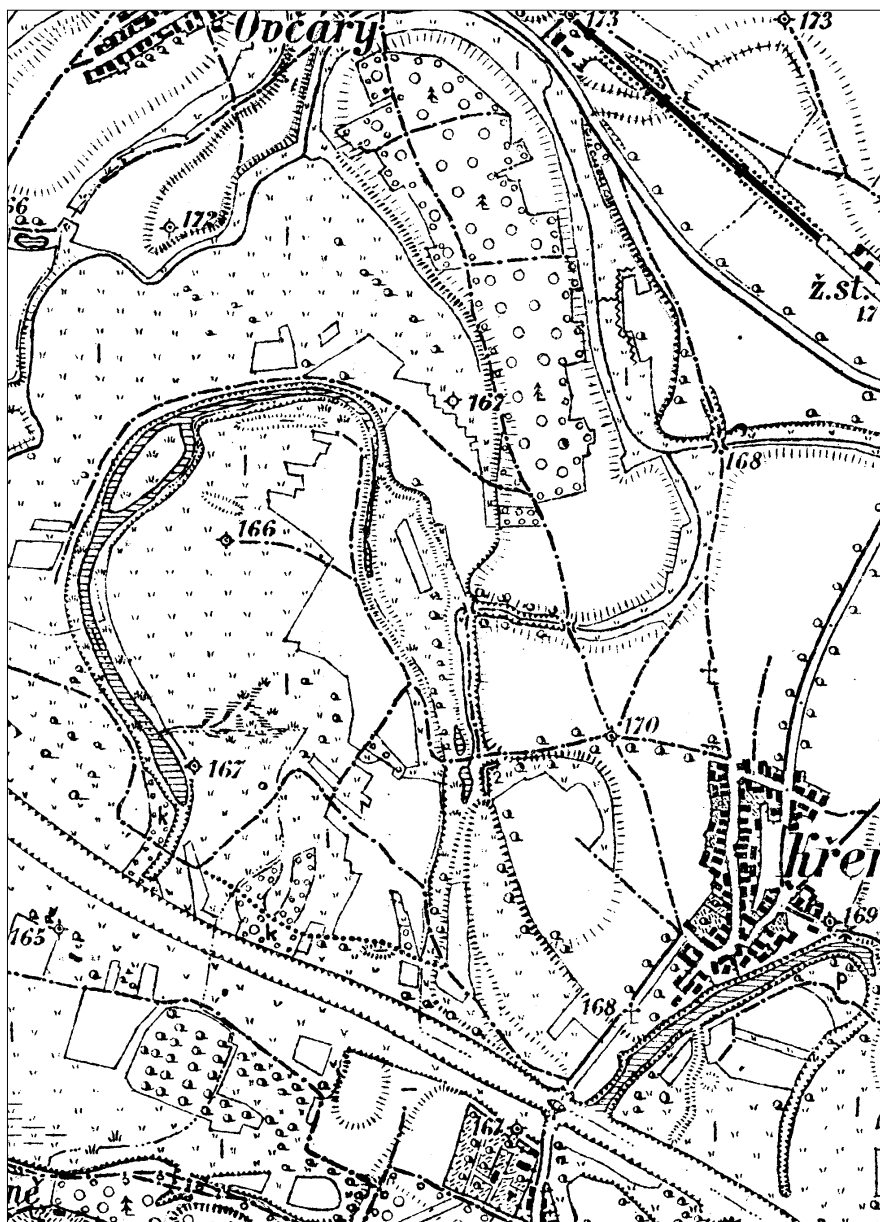
Podrobnější popis terénní situace a vyhodnocení lokality bude součástí její připravované publikace; účelem tohoto předběžného příspěvku je upozornění na tento soubor a jeho zhodnocení.

Popis štípané industrie:

Inv. č. Pr 18988: čepelka neretušovaná se stopami opotřebení sinistrolaterálně; silicit z glacienních sedimentů (pazourek) šedý, slabě průsvitný, zbytek kůry sin. dorsolat. v terminální části; 25×11×3 mm – Pr 18989: krátký úštěp s vysokou škrabadlovitou dorsální retuší terminálně i bilaterálně; křemenec typu Bečov, světlešedý, 24×20×8 mm (obr. 2:1) – Pr 18990: terminální zlomek širšího čepelovitého úštěpu s retuší sin. dorsolat.; křemenec typu Skršín, žlutošedý, světlejší skvrny, 24×28×6 mm (obr. 2:2) – Pr 18991: masivní trojboký zlomek s drasadlovitou retuší jedné hrany, další hrany lomové; křemenec typu Bečov, světlešedý, 43×48×10 mm (obr. 2:3) – Pr 18992: čepelka s drobnou retuší dorsoventrolat. v terminální polovině; silicit z glacienních sedimentů, šedý, průsvitný, 23×8×3 mm (obr. 2:5) – Pr 18993: čepelka s drobnou retuší dorsoventrolat.; křemenec typu Skršín, žlutošedý, 19×8×2 mm (obr. 2:6) – Pr 18994: čepelovitý úštěp s konkavní retuší (široký vrub) dextroventrolat.; silicit z glacienních sedimentů, hnědošedý, lehce průsvitný, 30×20×5 mm (obr. 2:7) – Pr 18995: široký úštěp neretušovaný; rohovec světlešedý až šedý, 30×27×6 mm – Pr 18996: čepelovitý úštěp neretušovaný; silicit z glacienních sedimentů, světle (hnědo)šedý, 33×22×5 mm – Pr 18997: krátký úštěp, jemná ventrální retuš na 1 (terminální?) hraně s konkavním průběhem, dorsální na 2 (bočních) hranách; křemenec typu Bečov, růžový, tmavší červenohnědé skvrny, 23×31×10 mm (obr. 2:4).

Tento soubor nepředstavuje ovšem klasický nálezový celek, vznikl zřejmě mechanickým sloučením sběru, o jehož prostorovém rozsahu a podmínkách vzniku nemáme a už nezískáme přesnější informace. Proto, i vzhledem k nevelkému počtu kusů, je statisticky irelevantní; nicméně nevybočuje z charakteru souborů z jiných lokalit této oblasti, zejména bohatého sídliště u Hořína (*Sklenář 2000*).

Také povaha místa samého je vcelku charakteristická pro oblast středolabských přesypových lokalit v dominantních polohách nad složitějším průběhem větších vodních toků (v případě Hořína nad ra-

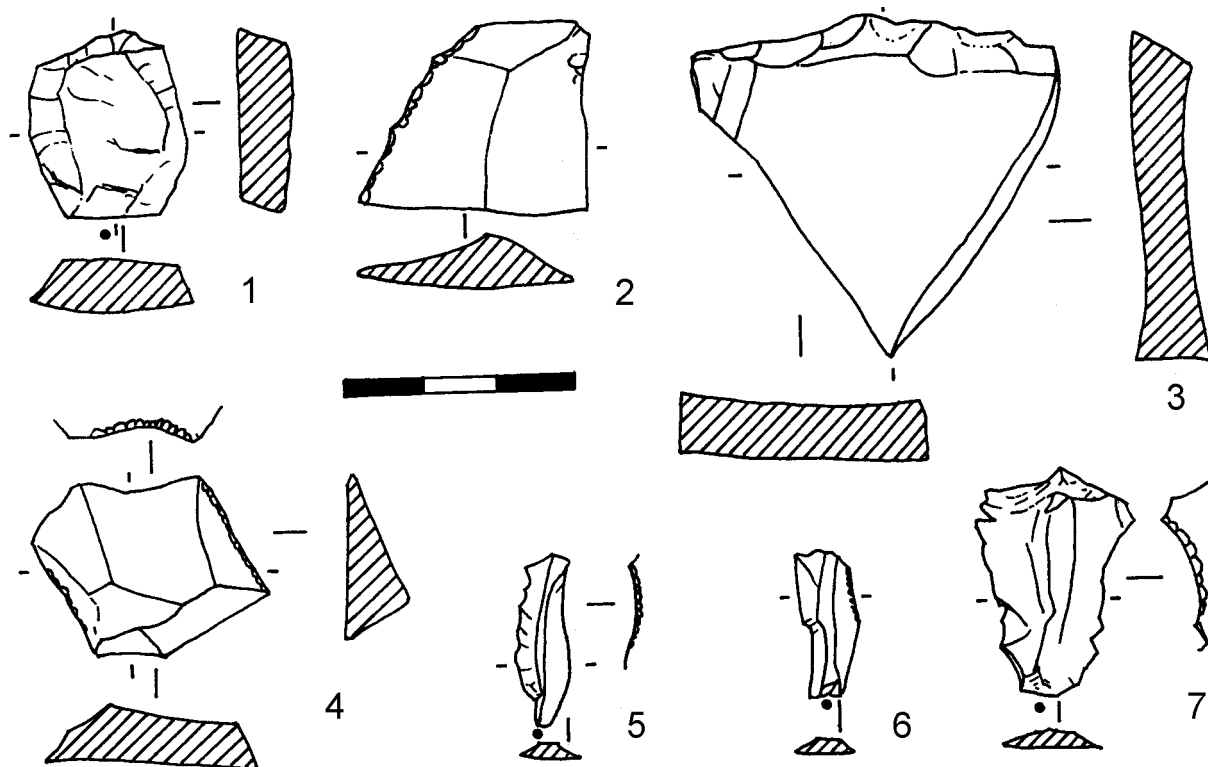

Obr. 1. Situace naleziště na mapě 1 : 75 000 (resp. topografické sekci), list 3952, ještě před moderními zásahy do krajiny. Na JV od Ovčár vyznačen hřbet Homolky s kótou 172 (podle rakousko-uherského měření) na JZ konci; jižně od ní meandr Staré Labe, dnešní labský tok v dolní části mapy

menem vltavské delty, zde nad meandry Labe). Konkrétní podobu pohyblivých říčních břehů ovšem nelze pro mezolit s jistotou rekonstruovat, ale situace v obou případech nasvědčuje tomu, že i tehdy šlo o polohu v klimaticky příznivé oblasti, poskytující ve vlhčích obdobích výhodu suchého písčitého podloží, v mezolitu zřejmě už na povrchu zpevněného suchomilnou vegetací, zajištěnou před záplavami, přitom zřejmě po obou delších bocích lemovanou vodotečemi. Vyvýšené umístění na okraji zaplavovaného prostoru lovcům poskytovalo poměrně dobrý rozhled na okolní krajinu s bohatou vegetací říční nivy či lužního lesa (srov. Dreslerová – Pokorný 2004) a ovšem i faunou.

Pokud jde o topografickou povahu lokality, můžeme ji přiřadit k Venclovu typu 4 (Vencl 2007, 145), totožnému s dříve vymezeným typem 2 – Nymburk (Vencl 1971, 174, 178–9) podle další polabské lokality, s níž ovčárská poloha vykazuje podstatné shody, jakkoli vzhledem k okolnímu terénu byla o něco výraznější. Geograficky je Homolka nejbližší klasické lokalitě českého mezolitu u Kozel, ležící odtud 3 km na SZ.

Budeme-li brát v úvahu možnost, že popsaná industrie patří mladším, zemědělským obdobím pravěku, pak zjišťujeme, že v bohatém materiálu Homolky samé není neolit vůbec zastoupen; nevyskytuje se však ani na katastrech okolních obcí, nepočítáme-li poměrně četné ojedinělé nálezy spíše eneolitických kamenných broušených artefaktů.

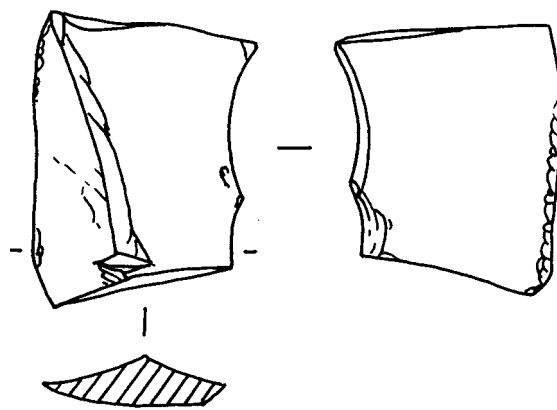

Obr. 2. Křenek-Homolka. Mezolitická kamenná štípaná industrie: 1 – inv. č. Pr 18989; 2 – 18990; 3 – 18991; 4 – 18997; 5 – 18992; 6 – 18993; 7 – 18994

Z eneolitu se na Homolce vyskytly (v zahluubeném objektu XIX – zřejmě jediném eneolitickém; v objektech XXX a XXXII pak ve smíšením s materiálem pozdněbronzovým až halštatským) nečetné keramické zlomky charakteru staršího až středního eneolitu, v objektu VI (sídlíštní vrstva) s nálezy doby římské zlomek zdobeného zvoncovitého poháru, dále pak (v objektech i ve sběrech) 6 kusů a zlomků eneolitické broušené kamenné industrie, ale žádná industrie štípaná – s výjimkou dvou kusů v objektu III (troska sídlíštní vrstvy, vytěžená O. Sobotkou, v níž se dále objevilo jen několik zlomků halštatské keramiky): zde šlo jednak o zlomek širšího čepelovitého ústěpu ze žlutavě lesklého křemence typu Skršín s inverzní retuší po celé délce jednoho boku, zatímco druhý je olámán (inv. č. Pr 6806, 37×27×8 mm; obr. 3), jednak o bazální zlomek menšího čepelovitého ústěpu (?) silně přepáleného a rozpadlého (inv. č. Pr 6807). První z obou kusů může být eneolitický i mezolitický, druhý je neklasifikovatelný.

Další kusy eneolitické broušené industrie pocházejí, jak už řečeno, z ojedinelých nálezů v nížině obklopující Homolku, odkud známe i porušenou sídlíštní jámu s keramikou kamýčké fáze badenské kultury, ale opět bez štípané industrie (Sklenář 1969).

Z uvedeného vyplývá, že postmezolitická příslušnost popsané industrie i bez ohledu na její mezolitický charakter je nepravděpodobná, jakkoli u kusů morfologicky nevýrazných ji nelze vyloučit i vzhledem k tomu, že neznáme okolnosti vzniku souboru. V každém případě máme tedy co dělat s další sídlíštní lokalitou mezolitu ve středním Polabí, v typické terénní situaci, zachycené ovšem už jen ve zlomku a ve druhotné poloze sebrané industrie; zkáza prvotní polohy sídlíště však nejspíše nepadá na vrub písčiny, protože původní situace byla s největší pravděpodobností zničena už aktivitami pravěkého zemědělského osídlení.

Obr. 3. Křenek-Homolka. Objekt III, inv. č. Pr 6806.
Kresby: E. Sklenářová

LITERATURA

- Balatka, B. – Loučková, J. – Sládek, J. 1966: Vývoj hlavní erozní báze českých řek. Rozpravy ČSAV 76, MPV č. 9. Praha.
- Balatka, B. – Sládek J. 1965: Pleistocenní vývoj teras Jizery a Orlice. Rozpravy ČSAV 75, MPV č. 11. Praha.
- Dreslerová, D. 1994: Archaeology and the Labe river Floodplain: recent discoveries. In: Růžičková, E. – Zeman, A. (eds.), Holocene flood plain of the Labe river. Prague, 84–88.
- Dreslerová, D. – Břízová, E. – Růžičková, E. – Zeman, A. 2004: Holocene environmental processes and alluvial archaeology in the middle Labe (Elbe) valley. In: Gojda, M. (ed.), Ancient landscape, settlement dynamics and non-destructive archaeology. Czech research project 1997–2002. Praha, kap. 3.4., 121–171.
- Dreslerová, D. – Pokorný, P. 2004: Vývoj osídlení a struktury pravěké krajiny na středním Labi, Archeologické rozhledy 56, 739–762.
- Příbyl, V. 1972: Geomorfologie navátých písků v Čechách. Rozpravy ČSAV 82, MPV seš. 1. Praha.
- Sklenář, K. 1969: Sídlištní objekt s kanelovanou keramikou u Ovčár, okr. Mělník, Archeologické rozhledy 21, 232–235.
- Sklenář, K. 2000: Hořín III – Mesolithische und hallstattzeitliche Siedlung. Fontes Archaeologici Pragenses 24. Pragae.
- Vencl, S. 1971: Topografická poloha mesolitických sídlišť v Čechách, Archeologické rozhledy 23, 169–187.
- Vencl, S. 2007: Mezolit. In: Vencl, S. (ed.), Archeologie pravěkých Čech 2. Praha, 124–164.

MESOLITHISCHE INDUSTRIE AUS „HOMOLKA“ BEI OVČÁRY (BEZ. MĚLNÍK)

Die heute schon verschwundene Anhöhe „Homolka“ befand sich – bevor sie durch eine grosse Sandgrube (1958–67) vernichtet wurde – in naher Nachbarschaft des Dorfes Ovčáry (trotzdem aber im Katastralgebiet Křenek), unfern von Kostelec n. L., Bez. Mělník, Mittelböhmen. Diese reiche polykulturelle Lokalität wurde am isolierten sandigen (mit einer Düne bedeckten) Terrassenrücken, etwa 10 m über dem Auenniveau des Elbetals resp. über einem alten Elbemäander untergebracht. Die hier präsentierte kleine Kollektion der Steinspaltindustrie (Regionalmuseum Mělník, Inv.-Nr. Pr 18988–97) ist zwar kein organisches Ganzes, nähere Informationen über Fundumständen fehlen (es geht um Oberflächenlesefund(-e?) eines Steinartefakte bevorzugenden Amateursammlers aus der Umgegend), morphologisch aber korrespondieren diese Artefakte mit anderen mesolithischen Industrien dieses Gebiets; die Lokalität und ihre nahe Umgegend weist bisher keine neolithische Siedlungsfunde auf, Äneolithikum ist hier nur sporadisch bewiesen – bis auf isolierte oberflächige (neolithisch-) äneolithische geschliffene Steingeräte. Deshalb können wir die „Homolka“ als eine neuidentifizierte Siedlung des mittelböhmisches Mesolithikums in einer leicht erhöhten, für Jäger und Fischer geeignete Lage betrachten.

(Deutsch von K. Sklenář)